

REUSSIA

IV/1-2

Dr. Gustav Rupp

Revúca 2007

Obsah / Contents

KOCHJAROVÁ J.

Prof. RNDr. Ladislav Šomšák, DrSc. (*3. 3. 1932 – †2. 12. 2005) 2

Pôvodné práce / Full papers

VLČEK L.

Nové poznatky zo speleologického prieskumu jaskynného systému Suché doly
– Teplica

New findings from the speleological explorations in Suché doly – Teplica cave system .. 5

KRŠKO J.

Z hydronymie Muránskej planiny

On the hydronymy of the Muránska planina Mts .. 21

MIHÁL I. & CICÁK A.

Porovnanie stavu nekrotického ochorenia buka na lokalite Hiencová (Stolické vrchy)

*Comparison of the status of beech necrotic disease at the site Hiencová (Stolické vrchy
Mts) .. 29*

MIHÁL I. & BLANÁR D.

Mykoflóra v oblasti magnezitového závodu Slovmag a. s., Lubeník (Slovenské rudohorie
– Revúcka vrchovina)

*Mycosflora in the area of the magnesite factory Slovmag inc., Lubenik (Slovenské Rudohorie
Mts – Revúcka Vrchovina Mts) .. 35*

PETRÁŠOVÁ A.

Výskum machorastov lúčnych a mokraďových spoločenstiev v oblasti Muránskej planiny
a jej blízkom okolí

*Bryophyte research of meadow and wetland communities in the area Muránska planina
Mts and its vicinity .. 61*

BLANÁR D. & PETRÁŠOVÁ A.

Desmatodon cernuus (Huebener) Bruch & Schimp. – nový druh bryoflóry Slovenska
*Desmatodon cernuus (Huebener) Bruch & Schimp. – a new species in the bryoflora of
Slovakia .. 79*

UJHÁZY K., UHLIAROVÁ E., KOCHJAROVÁ J., RUŽIČKOVÁ H., BLANÁR D. & KLIMENT J.

Spoločenstvá podhorských trávnych porastov NP Muránska planina

Submountainous grassland communities of the Muránska planina National Park ... 107

JAROLÍMEK I., ZALIBEROVÁ M. & KOCHJAROVÁ J.

Synantropná vegetácia Muránskej planiny a príľahlého okolia

Synanthropic vegetation of the Muránska planina Mts and adjacent areas .. 147

BARANOVÁ A. & HUDEC I.

Diverzita kôrovcov stajatých vôd v strednom úseku potoka Muránka (povodie Slanej)

*The crustacean diversity of standing waters in middle part of the Murán river (Slaná
river watersheds) .. 201*

Časopis Správy Národného parku Muránska planina / Journal of the Muránska Planina National Park Administration Office

Reussia je pokračovaním zborníkov *Výskum a ochrana prírody Muránskej planiny* (1997–2002, 1–3). / *Reussia* is a continuation of the proceedings *Výskum a ochrana prírody Muránskej planiny* (1997–2002, vol. 1–3).

Zameranie / Aims & Scopes

Časopis *Reussia* uverejňuje príspevky v slovenskom, českom a v anglickom jazyku v podobe pôvodných prác, krátkych správ, bibliografií, personália, recenzii a iných správ s prírodrovednou tematikou, týkajúcou sa Muránskej planiny a príľahlých častí Gemera a Horehronia. Po dohode s redakciou je možné publikovať aj príspevky z iných odvetví regionálneho výskumu. Všetky príspevky sú recenzované.

The journal *Reussia* publishes original papers, short notes, bibliographies, reviews and other reports from natural history sciences on the Muránska Planina Mts and the adjacent parts of the Gemer and Horehronie Regions in Slovak, Czech and English languages. After a prior agreement of the editorial board it is also possible to publish articles focused on other topic of regional research. All articles are reviewed.

Adresa redakcie / Address of Editorial Office

Správa Národného parku Muránska planina / Muránska Planina National Park Administration Office, J. Kráľa 12, SK–050 01 Revúca, tel.: ++ 421 58 442 20 61, fax: ++ 421 58 488 17 90, marcel.uhrin@sopsr.sk.

Redakčná rada / Editorial Board

Judita Kochjarová (Blatnica) – vedúci redaktor / editor-in-chief

Marcel Uhrin (Revúca) – výkonný redaktor / executing editor	Ján Kliment (Blatnica)
	Anton Krištín (Zvolen)

Lucia Bobáková (Revúca)	Ján Šmíd (Revúca)
-------------------------	-------------------

Edušov Gaál (Rimavská Sobota)	Ján Topercer ml. (Blatnica)
-------------------------------	-----------------------------

Obálka / Cover Design

Vincent Blanár, Revúca. **Tlač / Printed by**

P+M Tlačiareň – Grafické štúdio, Turany.

Recenzenti / Rewievers

Boris Astaloš, Pavol Bella, Peter Benda, Peter Bitušík, Valerián Franc, Václav Furmanek, Edušov Gaál, Juraj Galvánek, Juraj Hladký, Monika Janišová, Ivona Kautmanová, Ján Kliment, Judita Kochjarová, Vladimír Košel, Anna Kubinská, Milan Majtán, Peter Maršalek, Martin Pavlík, Martin Sabol, Rudolf Šoltés, Marcel Uhrin.

Ydanie tohto čísla časopisu *Reussia* podporili Botanická záhrada UK Blatnica, Správa slovenských jaskýň Liptovský Mikuláš, Slovenská botanickej spoločnosť a Mestský úrad Revúca. / Publication of this issue of the journal *Reussia* was supported by Botanical Garden of the Comenius University Bratislava, Slovak Cave Administration Liptovský Mikuláš, Slovak Botanic Society and Municipal Authority of Revúca Town.

Gustáv Maurícius Reuss (* 4. 1. 1818 – † 12. 1. 1861)

Lekár, botanik, národopisec, historik, etnograf, spisovateľ, Dr. Gustáv Reuss, rodák z Revúcej, patril k najvýznamnejším slovenským osobnostiam 19. storočia. Popri lekárskych povinnostach zasvätil podstatnú časť svojho života výskumu Gemera a Malohontu. Výsledky svojej práce zanechal v 25 rukopisoch a v niekoľkých tlačou vydaných prácach. Jeho najvýznamnejším dielom je rozsiahla „Května Slovenska“ z roku 1853.

Doctor, botanist, historian, ethnographer and writer, Dr. Gustáv Reuss, born in Revúca, was one of the most outstanding Slovak personalities of the 19th century. Besides his work commitments as a doctor he devoted a great part of his life to surveying Gemer and Malohont regions. The results of his work can be found in 25 manuscripts and several other published works. His most significant work „Května Slovenska“ was published in 1853.

Z hydronymie Muránskej planiny*

On the hydronomy of the Muránska planina Mts*

Jaromír KRŠKO

Katedra slovenského jazyka a literatúry, Fakulta humanitných vied Univerzita Mateja Bela,
Tajovského 40, SK-974 01 Banská Bystrica, krsko@fhv.umb.sk

Abstract: The study focuses on analysis of the motivation of hydronyms (names of creeks and rivers) of the Muránska planina Mts. The oldest motivation (before the Slavic era) can be spotted in the names of the rivers Hron and Rimava. Motivation of the name of the river Muráň is also of the Indo-European origin. Most frequent motivation factor for naming the other rivers in the region were the names of the surrounding terrain, color of the riverbed, its shape, water attributes, temperature, etc. The study analyses 50 rivers and creeks of the Muránska planina Mts from the semantic point of view.

Key words: hydronymy, Muránska planina Mts

Úvod

Hydronymá, čiže vodné názvy, sú pomenovania tečúcich i stojatých vód, barín, prameňov a vodopádov. Názvami vód sa zaobrá hydronomastika, ktorá je pevnou súčasťou onomastiky. V súčasnosti je na Slovensku obnovený projekt *Hydronymia Slovaciae*, ktorého cieľom je spracovanie hydronymie Slovenska a to súčasnej i historickej. Doteraz sa v rámci tohto projektu podarilo monograficky spracovať povodia Oravy (MAJTÁN & RYMET 1985), Slanej (SICÁKOVÁ 1996), Popradu a Dunajca (RYMET & MAJTÁN 1998), Ipl'a (MAJTÁN & ŽIGO 1999), Turca (KRŠKO 2003), Nitry (HLADKÝ 2004), pred dokončením sú spracované povodia Hrona (KRŠKO 2006) a Torysy (GERLAKOVÁ 2007). V rámci diplomových prác sú rozpracované povodia Moravy, Váhu, Kysuce, Hornádu, Hnilca, Torysy, Tople a Ondavy.

Názvy vodných tokov sú vzácnym a dôležitým dokladom na sledovanie vývojových zmien v jazyku, osídľovania krajiny..., pretože hydronymá patria medzi najstaršie doložené vlastné mená. Rieky boli odpradávna spoľahlivými orientačnými prvkami, tvorili prirodzené hranice medzi spoločenstvami. Okrem svojej nominatívnej funk-

* Príspevok bol prednesený na konferencii Muránska planina: ochrana, výskum, využívanie pri príležitosti 30. výročia ochrany Muránskej planiny, 9.–11. október 2006, Predná Hora.

The contribution was presented on the conference Muránska planina Mts: conservation, research, use on the occasion of 30th anniversary of the Muránska planina conservation, October 9.–11. 2006, Predná Hora.

cie, má názov aj informatívnu funkciu, pretože často obsahuje sekundárne dôležité informácie o okolitých objektoch, osobnom vlastníctve územia a podobne. Historické názvy sú preto cenným zdrojom nielen pre jazykovedu, ale aj pre históriu, archeológiu. Hydronymá, ako dôležité strategické a delimitačné body územia, sú často zapísané v najstarších historických listinách a dokladoch.

Prirodzeným vývinom pomenovaní, zmenou motivácie pomenovania často vzniká jav, keď vodný tok má niekoľko názvov nielen v diachrónnom smere (pôvodný názov už dnes nikto nepozná a tok má v súčasnosti úplne iný názov) ale aj v priestorovom vzťahu. Vodný tok je z hľadiska pomenovania veľmi rozsiahly objekt, preto je prirodzené, že môže mať iný názov v pramennej časti, iný v strednej časti a iný v oblasti ústia. Viacmennosti podliehajú najmä veľké (a teda významné) toky, ktoré boli už v minulosti dôležitou hranicou, prípadne takéto toky pretekajú územím, o ktoré sa v minulosti viedli majetkové spory. Viacnázvovosť (v onomastike označovaná termínom polyonymia) vzniká aj vplyvom migrácie rozličných etník, keď hydronymum prebralo nové etnikum do svojej slovnej zásoby od predchádzajúceho etnika, prípadne ho neskôr adaptovali podľa fonologických zákonitostí svojho jazyka alebo ho pomenovali úplne inak.

Historické doklady, ktoré sú bázou analýzy hydroným jednotlivých povodí Slovenska, tvoria základnú podobu hesla hydronomastikonu. Okrem toho heslo obsahuje miesto prameňa, miesto ústia, číslo mapového listu (listov) vodohospodárskej mapy mierky 1 : 50 000, všetky zistené varianty názvov a na konci hesla je výklad všetkých podôb hydroným. Výkladom sa rozumie zistenie motivačných činiteľov, prípadne etymologický výklad názvu. Doklady na viaceré historické podoby názvov môžu pomôcť vodohospodárom, správcom lesov, ochranárom stotožniť historické podoby so súčasným názvom a podobne.

Muránska planina

Z územia Národného parku Muránska planina (ďalej len NP Muránska planina) odvádzajú vodu dve významné slovenské rieky – Hron a Slaná. Rieka Hron tvorí prirodzenú severnú hranicu ochranného pásma národného parku a jej ľavostranné prítoky odvodňujú severnú a severozápadnú časť územia. Južnú a juhovýchodnú časť národného parku odvodňuje rieka Slaná nepriamo, pretože územím priamo nepreteká, hoci pramení niekoľko desiatok metrov od východnej hranice parku. Do Slanej sa však vlievajú dva významné pravostranné toky – Muráň, ktorý odvádzza vody východnej časti územia a Rimava, ktorá odvodňuje južnú časť.

Ked'že NP Muránska planina zaberá územie pramenných častí týchto významných povodí, historická motivácia názvov sa skôr vzťahovala na dolnejšie časti tokov. Najstarším záznamom rieky Hron je zápis z roku 173 n. l., ktorý urobil rímsky cisár Marcus Aurélius po bitke Rimanov s Kvádmi do svojich úvah *Hovory k sebe samému*. Rímsky cisár lokalizoval svoj tábor v blízkosti rieky *Granoua*. Neskoršie záписy boli napríklad: 1075/1124 *Gran*, *Grana* (latinizovaná podoba), 1135/1262 *fl. Gron*, 1528 *Gran*, 1603 *Granus* (latinizovaná podoba), 1808 *Hrom*, maďarská podoba *Garam*. Prirodzenými vývinovými zmenami slovenského jazyka prešiel pôvodný názov *Granoua* do súčasnej

podoby (v 10. storočí zanikol koncový jer, o dve storočia neskôr sa v slovenčine zmenila hláska *g* na dnešné *h*). Výklad pôvodu názvu nie je dodnes jednoznačný – rôzne vedecké i nevedecké etymológie sa snažili dokázať autochtonnosť slovanského názvu, uvažovali o motivácii od slovies *hrniť*, *hrmotať*, dravosť toku pripomíala burácanie *hromu* (názov z r. 1808 to dokladá (!)). V staršej literatúre, ktoré zhrnul V. Šmilauer v diele *Vodopis starého Slovenska* (ŠMILAUER 1932, s. 348–350), sa uvádzajú ilýrske, keltské, slovanské i germánske etymológie názvu. Na základe najstaršieho dokladu z 2. st. po Kr. so zreteľom na neskorší príchod Slovanov na naše územie sa Šmilauer priklonil ku germánskej etymológií E. Schwarza zo staronemeckého **Gran-ahua* (sthn. *gran* = smrek, *ahua* = voda). Táto teória je najpravdepodobnejšia, pretože porast býval (najmä v minulosti) výrazným motivantom hydroným. Zároveň možno vysloviť názor, že rieka dostala svoje pomenovanie v severnejšej časti (v podhorskej oblasti) v ktorej sa vyskytoval porast smreka.

Ked'že Hron tvorí prirodzenú severnú hranicu Muránskej planiny, na základe sklonu terénu do územia NP Muránska planina patria len jeho ľavostranné prítoky¹. Pri dodržaní zásad hydrografického členenia (postup proti prúdu od ústia ku prameňu), sme zaznamenali 47 prítokov (pozri prílohu²). Ako už bolo spomínané, najčastejším motivantom býva porast v okolí vodného toku, názov lokality, ktorou tok preteká (sekundárna motivácia toponymom alebo využitie tzv. relačného objektu). V minulosti názvy motivovali predovšetkým apelatíva vztahujúce sa na vodu – *blato*, *kaluž*, *močarina*, *mokrad*, *barina*, *potok*, *rieka*, *jarok*... Významové základy nachádzame najmä v najstarších názvoch. Malé, menej významné toky boli pomenované neskôr a väčšinou boli ich názvy motivované príslušnosťou k dominantnej obci. Časť pomenovaní vznikla umelo a tieto názvy sú zapísané na tzv. ozalitových mapách (mierka 1 : 50 000), ktoré využívali vodohospodári. Ide o prirodzený jav – nutnosť pomenovať objekty, v okolí ktorých sa človek pohybuje, aby vedel presne identifikovať, lokalizovať a diferencovať viaceré objekty rovnakého charakteru. Tieto umelé názvy sú však často často násilne včlenené do sústavy prirodzené pomenovaných vodných tokov a narúšajú homonymitu hydroným. Záleží teda len na pracovníkoch vodohospodárskych podnikov, aby v tejto oblasti spolupracovali s jazykovedcami. Potom by určite nevznikli názvy typu: *Smiešný* (!), *Krutý*, *Strmhlav*. Súbor by mohli dokresliť názvy z povodia Hrona, hoci nie sú z oblasti Muránskej planiny: *Nahrbený*, *Panvica*, *Mierový*, *Mládežnícky*, *Spurný*, *Škriatok*, *Tabákový potok*, *Trasťavý*, *Trilkový*, *Tupý*, *Udupaný*, *Jastrabý*, *Kožený*...

Najčastejšie motivantom hydroným (vo všeobecnosti) sú terénné názvy (ďalej len TN) – názvy vrchov, pri úpätiach ktorých potok pramení alebo sa vlieva do iného

¹ Ide o prítoky prvého stupňa, teda tie, ktoré sa vlievajú bezprostredne do Hrona.

² Hydrografické členenie sa číta takto: Hron je ľavostranným prítokom Dunaja a do Hrona sa (v smere proti prúdu) zľava vlieva Rohozná, do ktorej sprava vteká Lipianka, do nej zľava Koniarsky potok a sprava Ždiarik. Do Lipianky sa neskôr sprava vlieva Zavarguľa.

toku, prípadne popri ňom preteká, môže ísť o názvy častí chotárov a pod. V povodí Hrona boli takto motivované názvy potokov: *Rohozná* (TN Rohogná – ten z apelatíva *rohoz, rohož* – trstina, vysoká vodná tráva, bot. *Phragmites*), *Ždiarik* (TN Ždiarik – ten a apel. *ždiar* vypálené miesto v lese), *Zbojský potok* (TN Zbojská – ten z adjektíva *zbojský, zbojnícky*)³, *Kučalaský potok* (pramení SZ pod Kučalachom (1141 m n. m.), *Gracikovka* (TN Gracikovka), *Petrikovo* (TN Petrikovo – to podľa mena majiteľa pozemku), *Magurský potok* (TN Magura), *Dolinka* (TN Dolinka – to z apel. *dolina*), *Volchovo* (potok ústi SZ od Volchova (856 m n. m.), *Hlboká dolina* (TN Hlboká dolina), *Krištáľová* (TN Krištáľová)⁴, *Nehovo* (TN Nehovo – ten z osobného mena *Neha*), *Havránkov* (TN Havránková (dolina) – názov podľa majiteľa), *Prašivá* (TN Prašivá – ten od slovesa *prásiť* (o peli), *Smrekovica* (pramení a ústi JV od Malej Smrekovice (1375 m n. m.), *Mišárová* (TN Mišárová – ten z osobného mena *Mišár*), *Stožka* (pramení a ústi Z od Malej Stožky (1204 m n. m.) – vrch je motivovaný apelatívom *stožok* (od *stoh*), *Fabová* (pramení V od Fabovej hole (1439 m n. m.), *Hudákov potok* (pramení a ústi SV od Hudákovho vrchu (874 m n. m.), *Vakešová* (TN Vakešová), *Kováčovský potok* (pravdepodobne z TN Kováčovské), *Rácov* (pramení JZ od vrchu Rácovo (1089 m n. m.), *Gindura* (pramení Z od vrchu Gindura (1099 m n. m.), *Strundžanický potok* (pramení J od Strundžaníka (902 m n. m.) – ten z apel. *strunga* – menšie ohradené miesto pri košiare, kde sa doja ovce), *Hôrka* (pramení JZ od Hôrky (951 m n. m.), *Havraník* (TN Havraník), *Sviniarka* (TN Sviniarka – ten z apel. *sviniarka* – miesto s menej kvalitným porastom, kde sa vyháňali svine)⁵, *Kremenina* (TN Kremenina – ten z apelatíva *kremeň*), *Župkov* (pramení V od Župkovej Magury (1246 m n. m.).

Ďalšie prítoky Hrona boli motivované inými motivačnými činitelmi – porastom, farbou podložia, vlastnosťou toku, tvarom a podobne. Staré apelatíva vzťahujúce sa k vode motivovali pomenovanie *Slatinský potok*. Názov sice označuje miesto prameňa – TN Slatinské (1213 m n. m.), ale pomenovanie vrchu bolo sekundárne, pretože

³ Spojenie medzi Horehroním a Gemerom bolo v minulosti poznámenané prepadmi povozov (svedčí o tom názov cesty a potoka *Furmanec*) zbojníkmi. Na ochranu tejto cesty vznikla r. 1786 osada Pohronská Polhora, ktorú tvorili obyvatelia 11 obcí hornej Oravy a ich úlohou (ako nezainteresovaných nových príslušníkov bez väzieb na pôvodných obyvateľov Horehronia) bolo chrániť cestu pred zbojníkmi. Čažkú a zložitú cestu pripomínajú aj iné názvy – Čertova dolina, Čertova jaskyňa.

⁴ V tomto prípade bol postup motivácií pravdepodobne opačný, pretože názov krištáľový semanticky zodpovedá čistote vody (umelo vytvorený názov zaznamenaný z ozalitovej mapy) a hydronymum motivovalo pomenovanie časti lesa, cez ktorý potok preteká.

⁵ O tom viac KRŠKO (2001, s. 107).

⁶ Z analýzy vyplýva, že pomenovanie vrchu Slatinské (1213 m n. m.) bolo sekundárne, pretože apelatívum *slatvina* sa vzťahuje na oblasť vody. V západoslovenských a východoslovenských jazykoch sa apelatívum *slatvina* vyskytuje v základnom význame v podobách *slatina*, *slatvina*, *słotwina*, *solotwina*; v južnoslovenských jazykoch má slovo *slatina* význam „slaný (minerálny) prameň“. V slovenčine sa vyskytujú obidve základné podoby *slatina* i *slatvina* (na západnom a strednom Slovensku *slatina*, vo východnej časti stredného Slovenska a na východnom Slovensku v podobe *slatvina*).

vzniklo z apel. *slatvina* – močaristé, bahnisté miesto s minerálnymi prameňmi⁶. Potok *Dudlavka* vznikol proprializáciou adjektíva *dudlavý* – hučiaci, šumiaci. Historické zápisť potoka *Stračaník* (1900 *Sztraceny p.*, 1965 *Strateník*, 1968 *Stratený potok*, 1971 *Strateník*, 1974 *Stračaník*, 1988 *Strateník*...) svedčia o tom, že názov bol motivovaný vlastnosťou toku – voda sa strácala v krasovom území Muránskej planiny. Porast v okolí vodného toku motivoval názvy *Trsteník* (z apelatíva *trst'*, *trstina* – bot. *Saccharum*), *Lipianka* (porast lípy – bot. *Tilia*); šírka koryta bola motivačným činiteľom hydronyma *Široká*; teplá voda prameňa motivovala názov *Teplá*; (biele) vápencové podložie motivovalo názov *Svetlá*; *Malý Zelený potok* obsahuje v sebe dva motivačné činitele – farbu podložia, prípadne porastu vo svojom okolí a veľkosť toku, ale v porovnaní s vedľajším rovnako pomenovaným tokom – Veľkým Zeleným potokom. Relatívna poloha, ako motivačný činitel', sa prejavila v názvoch *Prostredný potok* a *Zavarguľa* (ten podľa polohy k paralelnému toku Varguľa). Názov *Koniarsky potok* bol pravdepodobne motivovaný stahovaním dreva koňmi; hydronymum *Krutý* bolo motivované dravosťou, resp. neľútost'ou vody; pomenovanie *Smiešny* bolo pravdepodobne motivované tvarom toku. Hron, ako hlavný tok celej severnej časti NP Muránska planina, motivoval deminutívny názov *Hronec*, ktorý ďalej motivoval svoj prítok *Hronček*. Deminutívne hydronymá vyjadrujú určitý „subordinačný“ vzťah voči nadradenému toku. Názov posledného toku povodia Hrona – *Postal'* je sémanticky nezreteľný.

Povodie Slanej odvádzá vodu juhozápadnej, južnej a juhovýchodnej časti NP Muránska planina. Ako už bolo spomínané, rieka Slaná priamo nepreteká územím národného parku, ale jej prítokmi prvého stupňa sú potoky Rimava a Muráň. Ide o významné vodné toky zo strategického hľadiska, pretože sú vstupnou bránou do oblasti západného a stredného Gemera, cez ktoré viedli cesty na Horehronie, Liptov, Novohrad a Spiš.

Historické zápisť potoka *Rimava* sú: 1246 *iuxta flumen Rima*, 1247 *fl. Rimua*, 1274 *fl. Rima, fl. Ryma*, 1360 *fl. Ryma*, 1641 *Rimavíz*, 1740 *Rima folyó*, 1868 *Rimava potok*, 1884 *Rimava*... (podľa Sičáková, 1996, s. 70–71). Podoba *Rima* (*Ryma*) je maďarská a vznikla zmenou slovanskej prípony *-ava*⁷ postupne na *-va* a neskôr na *-a*. Podľa doterajších výkladov, názov Rimava je slovanský a podľa Š. Ondruša bol motivovaný praslovanským základom *rym-*, ktorý je dochovaný v nárečových slovach *rimovisko* – rev, krik, zvada, ruskom – rev, krik, zvada, ruskom *rymzat'*, *rymotit'* – revať, východoslovenskom *rimbac* – revať, kričať (Sičáková 1996, s. 71). Historik B. Varsík (VARSÍK 1989, s. 97) však upozornil na to, že v tejto oblasti bývali pred príchodom Slovanov Kelti (Kotíni) a „nie je teda vylúčené, že Slovania našli tu pod Slovenským Rudohorí ešte nejaké zvyšky starého keltského obyvateľstva a tak ako iné názvy riek prevzali Slovania od predslovanského obyvateľstva, mohli prevziať aj uvedený základ názvu rieky Rimavy...“ (VARSÍK 1989, s. 97). Pred výkladom Š. Ondruša sa

⁷ Ide o typický slovanský suffix z oblasti hydronymie – porovnaj Morava, Žitava, Nitra (pôvodne Nitrava), Orava, Rimava, Tibava, Jelšava... (k tomu ŠMILAUER 1932, s. 498; VARSÍK 1989, s. 96).

jazykovedci domnievali, že etymón *rym-* môže byť aj predslovanský. Z tejto teórie vychádza vo svojom výklade aj R. Krajčovič, ktorý pôvod názvu spája s pôsobením Kotínov, ktorí tu tăzili železo a drahé kovy (najmä zlato). Rímski vojaci časť Kotínov zajali a územie obsadili. Podľa Krajčovičovej teórie „základ názvu Rimava pochádza od rímskych geografov, kartografov a banských odborníkov v službách rímskych légií v podobe *rima* od latinsko-rímskeho slovesa *rimor* s významom skúmať, prehľadávať okolie rozkopávaním, rozrývaním a podobne alebo od apelatíva *rima* s významom priehlbina v zemi, štrbina v skalnom teréne.“ (KRAJČOVIČ 2005, s. 23).

Aj názvy prítokov Rimavy sú v prevažnej miere motivované terénnymi názvami – je to najčastejšia motivácia najmä v horských, členitých terénoch. Takto vznikli hydronymá *Rejkovský potok* (TN Rejkovo – ten z osobného mena *Rejko/a*), *Losinec* (TN Losinec – ten z apelatíva *losina* (to od slovesa *losovať*)), *Bánovský potok* (TN Bánovo 1039 m n. m.), *Galička* (TN Galička – ten z osobného mena majiteľa pozemku), *Slávča* (TN Slávča – ten pravdepodobne z osobného mena Slavko), *Štropľová* (pravdepodobne z TN Štropľová – ten z osobného mena majiteľa), *Strieborný potok* (TN Strieborná 986 m n. m. – podľa informácií L. Sičákovej (SIČÁKOVÁ 1996, s. 78) – „vo vrchu Strieborná sa tăzilo striebro“). Potok *Skalička* bol motivovaný skalitým terénom, cez ktorý preteká; potok *Furmanec* bol motivovaný svojou polohou – tečie súbežne s cestou, po ktorej chodili furmani (povozníci). V hydronyme *Kačkava* sa dochoval praslovanský apelatívny základ *kačk-* vo význame hojdavo, vrávoravo chodiť (z toho je aj apelativum *kačka*, priezviská *Kačala*, *Kačava*, *Kačaliak*...).

Pravostranný prítok Slanej *Muráň* bol podľa starších teórií motivovaný skalnatým okolím, cez ktorý preteká. Vysoké skalnaté bralá vraj pripomínali múry, motivácia teda súvisela so slovami *mûr*, *murovat'*, *mûrat'*... Podľa názorov Š. Ondruša (ONDRUŠ 2000, s. 69–70) pôvod názvu Muráň súvisí s indoeurópskym koreňom *meu-*, *mou-*, *mu-*, ktoré sa v indoeurópskych jazykoch objavujú v rozličných (sémanticky súvisiacich) podobách: staroindické *mudira* znamená mrak, grécke *mudao* – vlhký, anglické *smut* znamená špinavý, arménske *mor* je blato, špina, litovské *mauras* je takisto blato, kal. Na základe týchto sémantických analógií Š. Ondruš vykladá názov Muráň od základu *mur-*, ktorý však označuje mokrinu, bahno. Praslovanským apelativom *muranъ*, *murava* označovali naši predkovia mokrinu, močiar, barinu.⁸ Historické zápisu rieky Muráň však prinášajú aj iné motivácie – najstarší zápis z roku 1243 má podobu *aquam Toplicza* ale aj *Ilsva*, *Iswa*, 1726 *Sajó*... Jednotlivé názvy vznikli na rozličných miestach toku, takže motivačné faktory boli odlišné – v prvom prípade ide o úsek pri Jelšavskej Teplici – motiváciou bola teplá voda, ďalšie názvy odrážajú príslušnosť toku ku hradu a panstvu Jelšava (to podľa porastu jelše – bot. *Alnus*), maďarská podoba *Sajó* vyplýva z chybného názoru, že Muráň je pramennou časťou Slanej (v maďarčine *Sajó*).

Ostatné prítoky rieky Muráň boli motivované podobne ako predchádzajúce toky: potoky *Zdychava*, *Hutský potok* a *Lehotský potok* vyjadrujú príslušnosť ku chotáru obce, ktorej názov je v sústave miestnej toponymie dominantnejší – motivantami boli

⁸ Zo základu *mor-* vo význame mokrina, močiar vzniklo aj pomenovanie *Moravy*.

osadné názvy *Muránska Zdychava*, *Muránska Huta* a *Muránska Lehota*. Terénné názvy motivovali hydronymá *Kamenný potok* (TN Kamenná 718 m n. m. – vrch, popri ktorom potok preteká), *Čiertaž* (TN Pod Čiertažou 732 m n. m. – to z apelatíva *čiertaž* – hranica (išlo o vrch, ktorý tvoril hraničný bod), *Javorníkový potok* (TN Javorníková dolina), *Hiencovský potok* (TN Hiencova – ten z osobného mena *Hienc(o)* – KRŠKO 2001, s. 89). *Hlboký potok* bol motivovaný hĺbkou koryta, prípadne doliny; názov *Hrdzavý potok* vznikol podľa charakteristického sfarbenia dna, ktoré signalizuje prítomnosť oxidov železa. Toto hydronymum motivovalo názov celej doliny – Hrdzavá dolina.⁹ *Dolinský potok* vznikol podľa označenia miesta, ktorým preteká – teda dolinou. Okrem toho v povodí Muráňa existujú aj názvy dvoch vodných objektov, ktoré nie sú potokmi – *Muránske rybníky* boli motivované príslušnosťou ku obci Muránska Lehota a prameň *Vyvieračka* vznikol proprializáciou apelatíva vyvieračka.

Z uvedených poznatkov vyplýva, najčastejšími motivačnými činiteľmi hydronymie NP Muránska planina sú terénné názvy, v okolí ktorých jednotlivé toky pramenia, tečú alebo sa vlievajú do ďalších tokov. Časť názvov prešla procesom proprializácie z bežne používaných apelatív, prípadne vznikal z apelatív viažúcich sa na oblasť vody. Najväčšie rieky Muránskej planiny majú predslovanskú motiváciu.

Poděkovanie

Tento príspevok predstavuje časť grantového projektu Grantovej vedeckej agentúry MŠ SR a SAV č. 1/4728/07 *Aplikácia spracovania hydronymie povodia Hrona a Torysy do digitálnych map (GIS)* a grantového projektu Vedeckej univerzitnej grantovej agentúry UMB v Banskej Bystrici č. 4/2006 *Implementácia spracovania hydronymie povodia Hrona a Torysy do digitálnych map (GIS)*.

Literatúra

- HLADKÝ J. 2002. Názvy vodných tokov, prameňov a mokradí v Chránenej krajinnej oblasti Ponitrie a ich štandardizácia (povodie Nitry). — Rosalia, Nitra 16: 234–250.
- KRAJČOVIČ R. 2005. Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest. — Literárne informačné centrum, Bratislava, 230 pp.
- KRŠKO J. 2001. Terénné názvy z Muránskej doliny. — Fakulta humanitných vied, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, 232 pp.
- KRŠKO J. 2006. Hydronymia povodia Hrona. — Rukopis [Depon. in archiv autora]
- ONDRUŠ Š. 2000. Odtajnené trezory slov. I. — Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin 240 pp.
- SÍČÁKOVÁ L. 1996. Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej. — Pedagogická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Prešov, 108 pp.
- ŠMILAUER V. 1932. Vodopis starého Slovenska. — Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, Praha & Bratislava, 564 pp. + 3 pp. priloha.
- VARSÍK B. 1989. Slovanské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10.–12. storočí. — Veda, Bratislava, 181 pp.

⁹ Pôvodný (nárečový) tvar – Rdzavuo (KRŠKO 2001, s. 90) dokonca zachováva praslovanskú podobu apelatíva *rdzā*, ktoré sa neskorším vývinom zmenilo na dnešné *hrdza*.

PRÍLOHA / APPENDIX

Povodie Hrona

Hron l.
 Rohozná l.
 Lipianka p.
 Koniarsky potok l.
 Ždiarik p.
 Zavarguľa p.
 Svetlá l.
 Zbojský potok l.
 Kučalaský potok p.
 Gracikovka p.
 Malý Zelený potok l.
 Petríkovo l.
 Magurský potok l.
 Prostredný potok l.
 Dolinka l.
 Volchovo l.
 Krutý potok l.
 Smiešny potok l.
 Slatinský potok l.
 Hronec l.
 Hronček p.
 Hlboká dolina l.
 Krištáľová p.
 Široká l.
 Nehovo p.
 Teplá l.
 Strmhlav l.
 Dudlavka p.
 Havráňkov l.
 Prašivá l.
 Smrekovica l.
 Mišárová l.
 Stožka l.
 Fabová l.
 Hudákov potok l.
 Vakešová l.
 Kováčovský potok l.
 Rácov l.
 Postaľ l.
 Gindura l.
 Strundžanický potok l.

Hôrka l.
 Havraník l.
 Sviníarka l.
 Kremenina l.
 Trsteník l.
 Župkov l.
 Stračaník l.

Povodie Slanej

Rimava p.
 Rejkovský potok p.
 Losinec l.
 Skalička l.
 Furmanec p.
 Bánovský potok p.
 Galička l.
 Slávča l.
 Kačkava l.
 Štropľová p.
 Strieborný potok p.
 Muráň p.
 Zdychava l.
 Hlboký potok l.
 Hutský potok p.
 Lehotský potok p.
 Kamenný potok p.
 Čierťaž p.
 Javorníkový potok l.
 Hrdzavý potok p.
 Dolinský potok l.
 Hiencovský potok l.

Došlo / received: 15. 10. 2006
 Prijaté / accepted: 5. 2. 2007